

Tea Štoka

Boris Pahor: *Moje suhote in njihovi ljudje.*

Študentska založba (Knjižna zbirka Beletrina), Ljubljana 2008.

Izrazito avtobiografsko pisanje *Moje suhote in njihovi ljudje* je izšlo ob petindevetdesetletnici pisatelja, esejista, urednika in publicista Borisa Pahorja. Kot pisatelja ga pritegujeta predvsem dve temi: izpostavljeni položaj slovenstva v Trstu v dvajsetletnem obdobju fašistične represije in doživetje uničevalnih taborišč med drugo svetovno vojno. Za prvi sklop so značilni romani *Mesto v zalivu*, *Parnik trobi nji*, *V labirintu* in novele *Kres v pristanu*, za drugega pa zlasti roman *Nekropola*, ki je doslej doživel prevod v italijanski, francoski, nemški, angleški, katalonski, srbski jezik in esperanto.

Pahor je tudi razgiban esejist in polemik: *Svobodna polemika*, *Nomadi brez oaze (afriška kronika)*, *Odisej ob jamboru* (glose in polemični zapiski), *Skarabej v srcu* (ladijski dnevnik), *Edvard Kocbek, pričevalec našega časa*, *Tržaški mozaik* (izbor občasnih zapiskov), *Ta ocean, strašno odprt*, *Žlahtne transverzale* (dnevniški zapiski 1979–1985), *Napoved nove plovice* (dnevniški zapiski 1986–1989), *Slovenska svatba* (dnevniški zapiski 1990–1992), *Ladja brez krmarja*, *Pogled iz jamborovega koša*, *Tržaški odzivi* (eseji, govori in ugovori), *Notranji odmevi* (občasni zapiski 1996–1999), *Letteratura slovena del Litorale*, *Trst in slovenski čas*. Njegova esejistika se je razmahnila v obdobju, ko je kot urednik vodil tržaško kulturno revijo "Zaliv", v kateri je ob 70-letnici rojstva Edvarda Kocbeka izdal brošuro o njem. Zaradi nje je postal na Slovenskem *persona non grata* in nekaj let ni smel priti v Jugoslavijo.

Časovna logika spominskih zapisov v tej knjigi po večini sledi linearni logiki pripovedi, le tu in tam si pripovedovalec privošči kakšen *flash-back*, anticipacijo oziroma skok naprej, pa tudi čustveno zastranitev. V Pahorjevi avtobiografiji lahko preberemo zanimive, doslej še neodkrita podrobnosti. Predvsem dve sta mi vzbudili pozornost. Prva je ljubezen z Dani Tomažič, ko je bila ta še žena Stanka Vuka. Obe osebnosti sta našli nepozaben literarni portret v odmevnem romanu Fulvia Tomizze

Mladoporočenca iz Ulice Rossetti (1986). Znana dejstva iz literarne in kulturne zgodovine so obogatena z novimi biografskimi podrobnostmi: “A tisto moje poročanje, ki sem mu dal naslov *Zatemnitev*, tako zaradi mesta brez luči ponoči kakor tudi zaradi mraku, ki je zagrnil naše misli in čustva, da smo se skozenj s težavo prebijali in je samo kot čudežen preblisk vanj posijala ljubezen, sem na sprehodu spet zamenjal s skrbjo za knjižico, ki sva jo z Rebulo pripravljala in ki bi bila morala iziti pred 27. 9., Kocbekovim rojstnim dnevem.” (*Moje suhote*, str. 235.) Druga je, da se že v omenjenem odlomku neposredno sklicuje na prijateljevanje z Edvardom Kocbekom, s katerim ga povezujeta pripadnost eksistencialistični filozofiji in poseben občutek tujosti, politične izoliranosti, kritična drža do vladajoče ideologije, naj bo leva ali desna. V knjigi so številna izredno ganljiva in lepa mesta, ki izpričujejo toplino in širino njunega prijateljevanja; prijateljska zaveza med njima se je rodila med drugo svetovno vojno in ustvarjalno zavezujoča zveza se je razvijala vse do Kocbekove smrti leta 1981. Pahor z veliko humorja in nekakšne lahkotnosti, ki jo omogočata velika časovna distanca in življenjska modrost, opisuje dogodke na italijansko-jugoslovanski meji ob izidu eseja *Edvard Kocbek, pričevalec našega časa*, zaplembo knjige in prepoved vstopa v SFR Jugoslavijo za leto dni v svinčenih sedemdesetih letih.

Poleg živahnosti spominskega toka bralca vsakič znova očarajo posebna milina, poetičnost in blagost, s katerimi Boris Pahor presoja boleče dogajanje in mučno osebno in kolektivno zgodovino. Čeprav se mu je v dolgem in bogatem življenju zgodilo več hudega kot lepega, je nezlomljiv optimist, naivno zaupa v temeljno dobroto, lepoto in resnicoljubnost človekove narave. Na več mestih omenja svojo panteistično vero, Heraklitov *pantha rei*.

V tekoči in komunikativno napisani avtobiografiji je čutiti nenavadno veliko čustveno pripadnost in ljubezen do obeh sestra, tragično preminule Marice in Eveline. Ljubezen do obeh sestra, še zlasti senzibilnejše Marice, ki je na nekaterih straneh opisana kot otroška ženska, vredna vsega zaupanja in odkritosrčnosti, je v poznejših letih prerasla v moško ljubezen do Živke alias Rade Premrl. Pahor v knjigi zelo odkrito in pogumno razkriva številne zaljubljenosti in intimno prijateljevanje z Marico Živec iz Dutovelj, prvakinjo ljubljanske Drame Dušo Počkaj, prvo ljubezen z Nevenko in čustveno bližino z Magdo, ki jo je spoznal v francoskem zdravilišču v Villiers-sur-Marnu blizu Pariza. Pravzaprav gre za vrsto sijajnih in psihološko izdelanih portretov žensk, resnično bogato galerijo ženskih likov v Pahorjevem življenju. Še posebno lep literarni spomenik je postavil radoživi in gostoljubni nesojeni gostilničarki Marici Živec iz Dutovelj, ki so tudi moja rojstna vas in v katerih je Pahor uradno doživel

osvoboditev in konec druge svetovne morije. Zanimivo je, da razkriva, kako je konkretne stike in doživetja z njimi pretil v poznejše romane, novele in kratke zgodbe; to je zagotovo dragocen literarnozgodovinski pripomoček. Pripovedovalec zelo sproščeno razkrije vir svojega navdiha in predelave za literarno ubeseditev.

Posebno stran si zaslužijo obširni, včasih tudi izredno nepopustljivi opisi sodobnikov na razgibanem literarnem prizorišču v Sloveniji, na matični strani meje; med njimi so recimo Josip Vidmar, Ciril Zlobec, Jože Brejc, poznejši Jože Javoršek. V knjigi je veliko naklonjenih opisov do prijateljskega kroga urednikov njegovih knjig, pa tudi do kroga tržaških somišljenikov in sotrudnikov, kot sta bila Alojz Rebula, glasbeni kritik Pavle Merkù, deloma pa tudi Lino Legiša in Ciril Kosmač. V tej luči so *Moje suhote in njihovi ljudje* nepogrešljiv vir za literarnega in kulturnega zgodovinarja, ki ga zanima razgibano kulturno življenje v tržaškem okolju po drugi svetovni vojni. Boris Pahor je s pokončno in neomajno držo boheemskega življenja in socialdemokrata dragocen pričevalec dogajanja ne le v zamejstvu, pač pa tudi v tako imenovanem enotnem slovenskem kulturnem prostoru. Pa ne le zaradi osupljive dolgoživosti in skoraj biološke čudežnosti svojega bitja, ampak tudi zaradi pogumne resnicoljubnosti in odkritosrčnosti; to sta zagotovo kvaliteti, ki sta bili že takrat redki, danes pa sta še redkejši. Neposredno in odkrito poroča o nestrinjanju z Josipom Vidmarjem, dvojni, zahrbtni igri Jožeta Javorška, retorični bombastičnosti Cirila Zlobca. Dragocena je avtorjeva uvrstitev svojega dela v zahodno (obmejno) linijo slovenske književnosti: Vladimir Bartol – Srečko Kosovel – Boris Pahor. Pahor je tragično preminulemu pesniku Srečku Kosovelu posvetil esej *Srečko Kosovel, pričevalec zaznamovanega stoletja*, v italijanščini, lani pa je izšel še slovenski prevod.

Boris Pahor s prelomnim delom *Nekropola*, pripovedjo oziroma romanom, ki ga kritiki suvereno uvrščajo ob bok taboriščni literaturi Prima Levija, Imreja Kertésza in Roberta Antelma, izpričuje evropski *obolos* svojega ustvarjanja. Čeprav so *Moje suhote* spomini oziroma zgleden primer avtobiografske proze – navsezadnje pa, ali niso tudi njegova druga dela avtobiografsko obarvana? – je knjiga zaradi širine in polnosti pripovedovalčevega življenja bogato in privlačno branje. Ne razčiščuje le nekaterih nejasnosti in zadreg ob Kocbekovem pogumnem razkritju povojnih množičnih pomorov domobrancev (tema, za katero se zdi, da ni izgubila prav nič aktualnosti), pač pa tudi razmerja v generaciji povojnih slovenskih prozaistov, urednikov, kritikov in somišljenikov. Vsekakor dragoceno, strastno pričevanje izpod peresa tržaškega velikana, ki je bil priča najhujšim oblikam razčlovečenja in kar trem diktaturam, vsakič z

drugačnim imenom, a podobnimi obrazi: fašizmu, nacizmu in komunizmu. In tako ni čudno, da v spravljivem tonu končuje: “Saj, radodarno smo se bili predali zgodovinskemu upanju v vojnem času, zdaj pa smo bili priča pogorišču na evropski ravni, kar je bilo še dosti bolj tragično kot to, kar smo čutili v sferi svojih vesti.” (*Moje suhote*, str. 326.) Ali pa tale čudovita misel: “Saj lepota – tako kot resnica ali ljubezen – ne potrebuje za potrdilo ne razkošja besed ne razsežnosti prostora. Bistvo je zmeraj zgoščeno na časovni in prostorski minimum.” (*Moje suhote*, str. 316.)

Čisto na koncu kratko pojasnilo k imenovanju iz naslova: *Moje suhote*. Slovenski pravopis iz leta 1962 to besedo dopušča, pomenila naj bi pokrit prostor, nekakšno zatočišče, medtem ko Slovenski pravopis iz leta 2001 pri besedi suhôta navaja pomen zelo suhega, koščenega človeka, kakršen je bil Pahor verjetno videti ob vrnitvi iz nemških koncentracijskih taborišč. Domnevam, da Pahor hote vztraja pri nekoliko nenavadni in dvoumni besedi. V enem izmed kratkih poglavij, v katere je avtobiografija razdrobljena, pojasnjuje besedo suhota s številnimi zatočišči, v katerih je iskal miru, izoliranosti, zbranosti in navdiha za svoje pisanje. Sebe dojema kot nemirnega potepuha, nekakšnega Odiseja, ki se je moral odtrgati od varnosti družinskega naročja, da je lahko sproščeno ustvarjal. Navedeno me nekoliko spominja na Dantejevo usodo izgnanca, begunca iz domačih Firenc. Nadčasovna mojstrovina *Božanska komedija* je v celoti nastala na številnih potovanjih in bivanjih pri mecenih na tujem, nedomačem ozemlju, Dante je moral kot politični begunec jesti grenak kruh. Morda ravno usoda Pahorjevih literarnih del dokazuje, da najprodornejša slovenska umetniška dela nastajajo zunaj matičnega ozemlja, na potovanju ali vsaj na nedomačem ozemlju. In pri tem ne mislim samo na Borisa Pahorja, pač pa tudi na Vena Piona, Lojzeta Špacapana, Zorana Mušiča, Borisa Podrecco in še koga.